

*Prethodno priopćenje /
Preliminary communication*
Prihvaćeno: 26.1.2016.

dr. sc. Ines Blažević

Agencija za odgoj i obrazovanje, Split

INTERKULTURALIZAM U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA

Sažetak: *Suvremeni globalizacijski procesi u multikulturalnom okruženju, zasnovanom na idejama pluralizma i interkulturalizma, imaju neposrednu implikaciju na novu sliku škole kao i nove zahtjeve školi. Kao odgovor suvremenim društvenim zahtjevima škola nudi interkulturalni odgoj i obrazovanje, kao suvremeni oblik odgoja i obrazovanja za život u demokraciji i kulturnom pluralizmu. Na tragu ideje interkulturalizma uveden je Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole s ciljem pripreme informiranog, aktivnog i odgovornog građanina koji će znanjima, stavovima, vještinama komunikacije i interakcije na svim razinama društvene multikulturalne zajednice biti osposobljen za interkulturalno djelovanje. Realizaciji Programa može se pridonijeti svim nastavnim predmetima, a posebice nastavnim sadržajima prirode i društva kada se radi o provedbi u razrednoj nastavi uz poseban naglasak na način realizacije interkulturalnih sadržaja jer interkulturalizam podrazumijeva puno više od postojanja svjesnosti o različitostima. Rezultati empirijskog dijela istraživanja koje je provedeno među učiteljima razredne nastave Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije prikazat će razinu interkulturalne kompetentnosti današnjih učitelja i način provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja, posebice u nastavi prirode i društva. Dobiveni rezultati istraživanja mogu biti poticaj za promišljanje prilikom kreiranja programa obrazovanja učitelja, kako inicijalnog tako i cjeloživotnog, kako bi što uspješnije promovirali interkulturalne vrijednosti.*

Ključne riječi: *građanski odgoj i obrazovanje, interkulturalna kompetencija učitelja, multikulturalizam, nastavni sadržaji prirode i društva, interkulturalni odgoj i obrazovanje*

1. Uvod

Škola je danas mjesto intenzivnih susreta različitih kultura, mjesto socijalnog dijaloga, rasta i razvoja te se od svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa očekuje prilagođavanje izmjenjenoj slici škole danas. Kako bi se odgovorilo raznolikim potrebama u multikulturalnom okruženju, u škole se uvodi interkulturalni odgoj i obrazovanje koje promiče ravnopravnost svih članova društva. Multikulturalnost se definira kao stanje pluralnog društva koje se sastoji od kulturnih zajednica s različitim identitetima, a interkulturalnost se odnosi na dinamike između tih kulturalnih društava (Lafraya, 2011: 10). Interkulturalni odgoj i obrazovanje temeljen je na ideji kulture kao središtu individualnog i društvenog identiteta. Kulturom pojedinac razvija svoj osobni i građanski identitet te se identificira s društvom u kojem živi. Uz kulturu se često veže pristup etnocentrizma koji ističe da svaka kultura koja dobro funkcionira smatra sebe najboljom, kao i pristup kulturnog relativizma koji ističe da treba suspregnuti sud o običajima drugih naroda kako bismo u okviru njihove kulture razumjeli vlastitu kulturu (Haviland, 2004: 51). Multikulturalno društvo u kojem živimo i djelujemo zahtijeva interkulturalni dijalog koji podrazumjeva shvaćanje i razumijevanje drugih i drugačijih. Interkulturalizam je shvaćen kao aktivno razumijevanje različitih kultura, uspostavljanje pozitivnih odnosa razmjene i međusobnog obogaćivanja (Bell, 1994, Perotti, 1995), a škola pri tom ne smije biti mjesto stjecanja interkulturalnih spoznaja, već postaje mjesto kontinuiranog "učenja" (su)života, suradnje, tolerancije, ravnopravnosti, u kojem neposredno djeluju učenici, učitelji, roditelji i okružje (Hrvatić, 2007). Cilj interkulturalnog obrazovanja nije znanje, već odnos, stav prema znanju: nova konstrukcija i razina znanja koja omogućuje nastajanje i djelovanje interkulturalne odgojne (školske) zajednice, kao modela i poticaja za šire društvene promjene (Hrvatić i Sablić, 2008: 204).

2. Interkulturalne kompetencije učitelja

Implementacijom interkulturalizma u škole mijenjaju se i očekivanja od učitelja. Izobrazba učitelja mijenja se novom filozofijom obrazovanja, otvorenim odgojem, fleksibilnom prosvjetnom politikom i strategijama, odgojem individualnosti i socijalizacijom, interkulturalnim odgojem i obrazovanjem, alternativnim pedagoškim idejama i školama te interdisciplinarnim dijalogom (Previšić, 2003). Iz dana u dan od učitelja se zahtijeva razvoj novih kompetencija pa tako i interkulturalne. Interkulturalna kompetencija definira se kao sposobnost usvajanja interkulturalnih stajališta, znanja i vještina u cilju

boljeg razumijevanja i poštovanja različitih kultura (Byram, Zarateo, 1997). Isti autori navode da se sastoji od pet ključnih elemenata: interkulturalni stavovi, znanja, vještina interpretiranja, vještina otkrivanja i interakcije te kritička kulturna svjesnost i politička kultura. Za razliku od njih, Benson (1987) navodi sljedećih deset elemenata interkulturalne kompetencije: govorne vještine, komunikacijske vještine, interakcija, pojačane aktivnosti, prijateljstvo, društveno odgovarajuće ponašanje, posao, stajališta, zadovoljstvo i mobilnost. Uz ove postoji još niz definicija interkulturalne kompetencije, ali svima je zajednička spoznaja da učitelji trebaju biti svjesni da će poučavati učenike različitog kulturnog podrijetla od njihovoga (Dilworth, 1992; Fox i Gay, 1995), da postanu svjesni i individualne kulturne perspektive te da mogu razmišljati o oblicima kulturne različitosti (Hrvatić i Piršl, 2007). Uloga je učitelja osposobiti učenika za komunikaciju i prihvaćanje ljudi koji su različiti od njega, kako bi se osjećao dostojnim i ravnopravnim članom zajednice kojoj pripada (Sleeter i Grant, 1994). Mogućnosti razvijanja kompetencija učenika trebale bi ići u smjeru utjecaja na formiranje interkulturalnih stajališta učenika kao i osposobljavanje učenika za promicanje vlastite kulture te ostvarivanje interkulturalne komunikacije na svim razinama. Učenici koji su interkulturalno kompetentni trebali bi biti otvoreni, radoznali i bez predrasuda u kontaktu s drugima. Njihovo bi se interkulturalno znanje odnosilo na poznavanje jezika, tradicije i običaja drugih kultura, vještine obrazloženja značenja neke ideje ili načela druge kulture i uspoređivanje s vlastitom. Inetrkulturalne vještine otkrivanja i interakcije značile bi otkrivanje elemenata i običaja druge kulture, ali i sudjelovanje u istima, a kritička kulturna svjesnost i politička kultura podrazumijevale sveukupnost shvaćanja određene političke zajednice.

3.Implementacija interkulturalizma u nastavi

U *Nastavnom planu i programu za osnovne škole (2006)* kao i u *Programu međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (2014)* postoji niz nastavnih sadržaja u svim nastavnim predmetima kojima učitelji mogu na najintenzivniji način promicati interkulturalni odgoj i obrazovanje. Važno je naglasiti kako se interkulturalni odgoj i obrazovanje ne odvija ciljano prilikom obrade pojedinih nastavnih jedinica, već interdisciplinarno tijekom cjelokupne nastave. Međutim, u pojedinim nastavnim predmetima i pri obradi ili ponavljanju pojedinih nastavnih sadržaja, mogućnosti su interkulturalizma izraženije. Analizirajući Nastavni plan i program vidljivo je da je implementacija interkulturalizma najizraženija kod nastavnih predmeta: Hrvatski jezik, Likovna kultura, Glazbena kultura, Strani jezik, Biologija, Priroda

i društvo, Povijest, Geografija i Vjeronauk. U tim se predmetima interkulturalna kompetencija učenika razvija se na sljedećim sadržajima: obilježavanje blagdana, različita obilježja pojedinih naroda (prirodna, geografska, kulturna i jezična), različite kulturne baštine, povijesna tematika, geografska kretanja stanovništa i izmjena kultura, obilježja vjerskih zajednica. Nastavni predmet u kojem je to posebice značajno jest Priroda i društvo, nastavni predmet sadržajno bogat navedenim temama, ali i nastavni predmet koji je osnova kod planiranja rada učitelja razredne nastave, posebice kod integracije i korelacije s ostalim nastavnim predmetima što je od posebnog značenja kad je u pitanju interkulturalizam. Teme koji izrazito potiču interkulturalizam u nastavi, posebice u nastavi prirode i društva, teme su koje se tiču ljudskih prava i sloboda, članova obitelji različitoga nacionalnog podrijetla, odnosa među učenicima, blagdana i praznika, kulturnih ustanova, povijesne teme, stanovništa RH te položaja RH u europskom okružju. Iz *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (2014)* možemo izdvojiti teme koje se vezuju uz prava, slobode, dužnosti i odgovornosti, socijalne vještine i društvenu solidarnost te posebice uz osobni identitet, kulturni identitet te međukulturni dijalog. Važno je naglasiti kako se sve navedene teme navode od 1. razreda osnovne škole što ukazuje na potrebu promicanja interkulturalizma već od najranijih dana kako bi se utjecalo na formiranje interkulturalnih stajališta učenika, osposobljavanje učenika za promicanje vlastite kulture i ostvarivanje interkulturalne komunikacije na svim razinama. Kako bi se doprinijelo što boljej implementaciji interkulturalizma u nastavi, nužno je dobro pripremiti učitelje već u primarnom obrazovanju, a sadašnje učitelje dodatno obrazovati kroz programe stručnoga usavršavanja, jer je koncept cjeloživotnog obrazovanja i učenja postao imperativ društava temeljenih na znanosti i znanju (Vizek-Vidović, 2005; Radeka, 2002, 2008). Programi stručnog usavršavanja učitelja trebali bi stavljati naglasak na razvoj interkulturalne kompetencije koja bi se mogla ostvariti poučavanjem: prirode odnosa među kulturama te njihovog mijenjanja tijekom vremena i utjecaja na globalno društvo; odnosa između manjinske i dominantne kulture unutar društva te važnih kulturnih doprinosa pojedinaca koji se odlikuju različitošću glede različitih pitanja u odnosu na dominantnu kulturu (Hrvatić, Piršl, 2007). Važno je naglasiti kako "obrazovanje učitelja u području interkulturalizma treba promatrati u svjetlu obrazovanja za školu otvorenu prema različitostima, a ne orijentiranu za zbrinjavanje "posebnih" potreba" (Hrvatić, Piršl, 2007: 405).

3. Metodologija

Cilj istraživanja

Cilj je istraživanja ispitati razinu interkulturalne kompetentnosti učitelja razredne nastave i način provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja posebice u nastavi prirode i društva. Dobiveni rezultati istraživanja mogu biti poticaj za promišljanje prilikom kreiranja programa obrazovanja učitelja, kako inicijalnoga tako i cjeloživotnoga, kako bi što uspješnije promovirali interkulturalne vrijednosti.

Uzorak i postupak istraživanja

U istraživanju koje je provedeno anonimnim anketiranjem tijekom ožujka 2015. sudjelovalo je 250 učitelja razredne nastave zaposlenih u osnovnim školama Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije (tablica 1.) što čini 23 % od ukupnoga broja učitelja razredne nastave zaposlenih u osnovnim školama Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije te se podatci mogu smatrati reprezentativnima.

Tablica 1.
Struktura uzorka ispitanika

	SPOL		ŽUPANIJA		STRUČNA SPREMA			NAC. MANJINA		DOB			STAŽ		
	M	Ž	SDŽ	DNŽ	VŠS	VSS	MR DR	NE	DA	< 30	31-50	> 50	<5	6-20	> 20
f	20	230	156	94	86	158	4	250	0	34	160	56	60	114	66
%	8	92	62	38	33	66	1	250	0	13	64	22	24	50	26
Σ	250														

Instrument istraživanja i obrada podataka

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je upitnik koji se sastojao od tri dijela. *Prvi dio* ispitivao je socio-demografska obilježja ispitanika (spol, dob, pripadnost županiji, radno iskustvo, stručnu spremu te pripadnost nacionalnoj manjini), a *drugi je dio* upitnik koji ispituje interkulturalnu kompetentnost učitelja i preuzet je od autorice Bijelić, I. (2010). Upitnik je sastavljen od 25 tvrdnji koje se odnose na interkulturalnu kompetentnost učitelja te su

faktorskom analizom izlučena četiri faktora (subskale) koja nakon Varimax normalizirane rotacije objašnjavaju ukupno oko 63 % varijance: Interkulturalni stavovi (F1), Interkulturalna znanja (F2), Vještine komunikacije (F3) i Vještine otkrivanja i interakcija (F4). Za svaku tvrdnju ponuđen je odgovor u obliku skale Likertova tipa od 5 stupnjeva pomoću koje ispitanik procjenjuje koliko se navedena tvrdnja odnosi na njega, od 1 = uopće se ne odnosi na mene do 5 = u potpunosti se odnosi na mene. Cronbach alpha za sve subskale iznosi od 0,79 do 0,80 što pokazuje visoku pouzdanost mjernog instrumenta. *Treći dio* upitnika odnosio se na način provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja u nastavi, posebice u nastavi prirode i društva. Ispitanici su trebali navesti sadržaje prirode i društva kao i građanskog odgoja i obrazovanja kojima promiču interkulturalizam, aktivnosti i nastavne predmete koje najčešće koriste kao korelaciju u provedbi istoga. Na kraju su trebali procijeniti učestalost provođenja interkulturalnog odgoja i obrazovanja danas i kakav bi on trebao biti. Prikupljeni podatci obrađeni su primjenom odgovarajućih statističkih postupaka pomoću statističkog programskog paketa SPSS 20.0. Podatci su prikazani na kvantitativnoj i kvalitativnoj razini pomoću tablica i deskriptivne statistike (faktorska analiza, analiza varijance, t-test, postotak, rang i frekvencija.)

4. Rezultati i rasprava

U tablici 2. prikazani su osnovni psihometrijski pokazatelji subskala Interkulturalni stavovi, Interkulturalna znanja, Vještine komunikacije i Vještine otkrivanja i interakcija. Rezultat na navedenim subskalama oblikovan je kao linearna kombinacija procjena na česticama koje su ulazile u pojedinu subskalu.

Tablica 2.

Osnovni psihometrijski pokazatelji subskala Interkulturalni stavovi (F1), i Interkulturalna znanja (F2), Vještine komunikacije (F3) i Vještine otkrivanja i interakcija (F4)

Subskala	SD	M
Interkulturalni stavovi	,65	4,5
Interkulturalna znanja	,70	3,5
Vještine komunikacije	,70	4,0
Vještine otkrivanja i interakcija	,75	3,0

Prema dobivenim subskalama interkulturalne kompetencije iz tablice 2.

vidljivo je kako se učitelji smatraju prosječno interkulturalno kompetentnima. Najvišim vrijednostima procjenjuju svoje interkulturalne stavove ($M=4,5$; $SD=,65$) i vještine komunikacije ($M=4,0$; $SD=,70$). Navedeni podatak ukazuje na otvorenost ispitanika interkulturalizmu i multikulturalizmu te ohrabruje u daljnjem razvoju interkulturalnih kompetencija učitelja. Najniže procjenjuju svoja interkulturalna znanja ($M=3,5$; $SD=,70$) i vještine otkrivanja i interakcija ($M=3,0$; $SD=,75$). Slični rezultati dobiveni su istraživanjem 2010. godine u kojem je korišten isti instrument, a koje je provela autorica Bijelić, I. među učiteljima razredne i predmetne nastave. Ispitanici koji su sudjelovali u ovom istraživanju, kao i prema istraživanju od prije 5 godina, pokazuju otvorenost prema drugima, različitim kulturama i svjetonazorima te uspješno komuniciraju s osobama različitih kultura. Međutim, kao i prije 5 godina, pokazuju manje interesa za saznanja o drugim kulturama i običajima, a ponajmanje u obilježavanju istih što ukazuje na potrebu dodatnih ispitivanja što je tomu uzrok. Naime, ipak se radi o učiteljima kojima je dio posla promicanje interkulturalnog odgoja i obrazovanja te bi trebalo pronaći razloge tomu. Bez obzira na razloge, zasigurno je potrebno dodatno djelovati na edukaciju učitelja za interkulturalni odgoj i obrazovanje putem studijskih programa u inicijalnom obrazovanju, ali posebice stručnim usavršavanjem u daljnjem obrazovanju. Zanimljiv je i podatak kako u ovom istraživanju, kao i istraživanju prije 5 godina, nije sudjelovao niti jedan pripadnik nacionalne manjine i svakako bi trebalo iznaći načina za ispitivanje interkulturalne kompetencije upravo učitelja nacionalnih manjina te ih usporediti s dobivenim rezultatima. Rezultati t-testova i analize varijance u ovom istraživanju nisu pokazala da postoji statistički značajne razlike između interkulturalne kompetentnosti ispitanika s obzirom na ispitivane varijable. Za razliku od ovog, istraživanje koje je provedeno prije 5 godina (Bijelić, 2010.) pokazalo je niz statistički značajnih razlika među ispitanicima. Žene su se pokazale interkulturalno kompetentnije od muškaraca kao i mlađi ispitanici s manje radnog staža te oni s visokom stručnom spremom. U otvorenom pitanju učitelji su trebali navesti nastavne sadržaje Prirode i društva kojima promiču interkulturalizam, a rezultat frekvencija njihovih odgovora prikazan je u tablici 3.

Tablica 3.

Prikaz frekvencija korištenja nastavnih sadržaja Prirode i društva kojima se promiče interkulturalizam

	<i>Priroda i društvo</i>	<i>f</i>
1.	Ponašanje u školi i odnosi među učenicima	157

2.	Blagdani	150
3.	Hrvatska u europskom okruženju	115
4.	Stanovništvo RH	46
5.	Moj zavičaj u prošlosti	35
6.	Kulturne ustanove	30
7.	Mjesto u kojem živim	18
8.	Članovi obitelji	8
9.	Čovjek	5

Iz tablice 3. vidljivo je da učitelji prepoznaju niz nastavnih sadržaja Prirode i društva kojima mogu poticati interkulturalni odgoj i obrazovanje što ohrabruje i potvrđuje podatak o zadovoljavajućoj razini interkulturalne kompetencije učitelja koja je prikazana u prethodnom dijelu. Dodatni poticaj u provođenju interkulturalnog odgoja i obrazovanja učitelji su dobili uvođenjem *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole* školske godine 2014./2015. Nakon manje od godine dana provođenja navedenog programa učitelji su izdvojili sljedeće teme kao one kojima promiču interkulturalizam: Osobni identitet, kulturni identitet i međukulturalni dijalog (90%), Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti (88%) i Izvanučionička nastava: Crkva, džamija, sinagoga – mjesto gdje mogu iskazati svoju vjeru (55%). Ovi rezultati također potvrđuju osviještenost učitelja o važnosti poticanja interkulturalnog djelovanja. Načine provedbe interkulturalizma u nastavi prirode i društva navodili su kao odgovor u otvorenom pitanju, a u tablici 4. prikazani su njihovi odgovori.

Tablica 4.

Aktivnosti kojima realiziraju nastavu prirode i društva kojom promiču interkulturalni odgoj i obrazovanje

	Aktivnosti	f
1.	Razgovor, rasprava, diskusija	250
2.	Izrada plakata ljudskih prava i odgovornosti	180
3.	Projekt o nacionalnim manjinama	110
4.	Posjet osoba druge nacionalne ili vjerske pripadnosti	58

5.	Igra uloga	34
6.	Posjet Kulturnoj ustanovi	22
7.	Pisanje pisma prijatelju druge zemlje	10
8.	Istraživanje povijesno značajne osobe druge nacionalne manjine	5
9.	Obilježavanje Međunarodnog dana tolerancije (16.10.)	3
10.	Obiteljsko stablo	3

Analiza dobivenih odgovora pokazuje da učitelji prepoznaju važnost korištenja suvremenih oblika rada, suradničkih metoda, postupaka i strategija te istraživački usmjerene nastave kako bi najprimjerenije ostvarili odgojno-obrazovne ishode nastave. Također, u prilog njihovoj osviještenosti o nužnosti suvremenog provođenja nastave temeljene na međupredmetnoj integraciji govore i podatci kako kod obrađivanja tema interkulturalizma nastavu prirode i društva koreliraju s gotovo svim nastavnim predmetima, a naveli su sljedeće prema učestalosti korelacije: Hrvatski jezik, Sat razrednika, Likovna kultura, Glazbena kultura i Vjeronauk.

Posljednji podatak koji je dobiven ovim istraživanjem podatak je koji pomalo zabrinjava. Naime, učitelji su procijenili učestalost provođenja interkulturalnog odgoja i obrazovanja danas procjenom $M=2,8$ (niti se provodi niti ne provodi), a učestalost kakva bi trebala biti procjenjuju vrijednošću $M=4,8$ (u potpunosti se treba provoditi). Iako ohrabruje njihova osviještenost o potrebi promicanja interkulturalizma, nikako ne možemo biti zadovoljni njihovom procjenom realizacije što dodatno ukazuje na nužnost djelovanja u pravcu podizanja realizacije istoga.

5. Zaključak

Analizirajući mjesto interkulturalizma u nastavi, a posebice u nastavi prirode i društva, došli smo do rezultata koji upućuju na zaključak kako se radi o području koje se intenzivno razvija i koje je otvoreno prema daljnjoj, još kvalitetnijoj realizaciji. Kvaliteta implementacije interkulturalizma u nastavi može se mjeriti ako učitelji uspiju kod učenika razviti osobu koja ima izražene interkulturalne stavove, koja je otvorena, radoznala i bez predrasuda u kontaktu s drugima. Uz razvijene stavove učenici bi trebali posjedovati i interkulturalna znanja koja uključuju poznavanje jezika, tradicije i običaja drugih kultura te interpretacije značenja neke ideje ili načela druge kulture i uspoređivanja s vlastitom. Za navedeno interkulturalno djelovanje učitelji su se pokazali uglavnom

kompetentnima, no ipak postoji dovoljno prostora za dodatno djelovanja na obrazovanje učitelja za interkulturalizam tijekom primarnog obrazovanja, a posebice putem programa stručnog usavršavanja učitelja.

Podatak koji ohrabruje navođenje je raznolikih nastavnih sadržaja kojima promiču interkulturalni odgoj i obrazovanje u svom radu, a posebice u nastavi prirode i društva implementiraju i sadržaje građanskog odgoja i obrazovanja korelirajući ih s drugim nastavnim predmetima. Značajan je i niz aktivnosti kojima realiziraju navedene nastavne sadržaje koje su inače odlika suvremene nastave. Iako pokazuju razvijenu svijest o važnosti interkulturalizma u nastavi danas i sutra, zabrinjava podatak kojim učitelji procjenju da se interkulturalni odgoj i obrazovanje "niti provodi niti ne provodi". Ovaj rezultat, kao i svi prethodni, obvezuje nas na daljnje izučavanje ove problematike s ciljem otkivanja uzroka navedenog stanja kako bi se dodatnim obrazovanjem učitelja na svim razinama doprinijelo unaprjeđenja sustava odgoja i obrazovanja.

LITERATURA

1. Bell, H. G. (1994). Intercultural Pedagogy and the European Dimension in Education, *European Journal of Intercultural Studies*, 5 (2): 25 - 34.
2. Benson, P. G. (1987). Measuring cross-cultural adjustment: The problem of criteria. *International Journal of Intercultural Relations*, 10 (1): 176 - 196.
3. Bijelić, I. (2010). Interkulturalna kompetentnost učitelja u osnovnoj školi. U: Peko, A.; Sablić, M.; Jindra, R. (ur.). *Obrazovanje za interkulturalizam* (str. 137 – 151). Osijek: MIT d.o.o.
4. Byram, M., Zarate, G. (1997). Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. U: M. Byram, G. Zarate, G. Neuner, *Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching*. Strasbourg: Council of Europe.
5. Dilworth, M. E. (1992). *Diversity in teacher education: New expectations*. San Francisco: Jossey – Bass.
6. Fox, W., Gay, G. (1995). Integrating multicultural and curriculum principles in teacher education. *Peabody Journal of Education*, 70 (3): 64-82.
7. Haveland, W. A. (2004). *Kulturna antropologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
8. Hrvatić, N. (2007). Interkulturalna pedagogija: nove paradigme. U: Previšić, V., Šolja, N. N., Hrvatić, N. (ur.). *Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. (str. 41-57), Zagreb: Hrvatsko pedagogijsko društvo.
9. Hrvatić, N., Piršl, E. (2007). Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelj. U:

- Previšić, V. (ur.), Kurikulum: teorije – metodologija – sadržaj – struktura (str. 333-356). Zagreb: Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu – Školska knjiga.
10. Hrvatić, N., Sablić, M. (2008). Interkulturalne dimenzije nacionalnog kurikulumu. *Pedagogijska istraživanja*, 2 (12/2008): 197-206.
 11. Lafraya, S. (2011). Intercultural learning in non-formal education: theoretical frameworks and stating points. Posjećeno 16. ožujka 2015. na http://youth-partnership/documents/Publications/Others/9501_Intercultural_learning_Lafraya_Final.pdf.
 12. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2010). Nastavni plan i program za osnovnu školu.
 13. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole.
 14. Perotti, A. (1995). Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje. Zagreb, Educa.
 15. Previšić, V. (2005). Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struktura. *Pedagogijska istraživanja*, 2 (12/2005): 165-173.
 16. Radeka, I. (2002). Lifelong education for the new age. *Mediji, kultura i odnosi s javnostima*, 2: 223-226.
 17. Radeka, I., Petani, R., Rogić, A. (2008). Cjeloživotno obrazovanje nastavnika i održivi razvoj. U: *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*.(1) (str. 301-306). Rijeka: Učiteljski fakultet, Sveučilište u Rijeci.
 18. Sablić, M. (2014). *Interkulturalizam u nastavi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
 19. Sleeter and Grant, c. (1994). *Maiking choises for multicultural education. Five approaches to race, classand gender*, New York. Macmillan Publishing Company.
 20. Vizek-Vidović, V. (2005). Obrazovanje učitelja i nastavnika u Europi iz perspektive cjeloživotnog učenja. U: *Vizek-Vidović, V. (ur.) Cjeloživotno obrazovanje učitelja i nastavnika: višestruke perspektive.* (str.15–66) Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

INTERCULTURALISM IN SCIENCE

Abstract: *The contemporary globalization processes in a multicultural environment, based on the ideas of pluralism and interculturalism, have a direct implication on the picture of the school as well as new requirements for school. In response to contemporary social demands of schools offer intercultural education, as a contemporary form of education for living in a democracy and cultural pluralism. Following the idea of interculturalism Program has been implemented cross-curricular and interdisciplinary content of civic education and education for primary and secondary schools in order to prepare an informed, active and responsible citizen who will be able for intercultural action: knowledge, attitudes and skills of communication and interaction at all levels of social multicultural community. Implementation of the Programme can contribute to all subjects, especially the teaching content in the science when it comes to implementation in classrooms with special emphasis on the way of realization of intercultural content as interculturalism imply much more than the existence of awareness about diversity. Results of the empirical part of the research conducted among teachers / peers classroom teaching of Split-Dalmatia and Dubrovnik-Neretva County will be showing the level of intercultural competence of today's teachers and methods of implementation of intercultural education, especially in the teaching of science. Research results can be a stimulus for reflection when creating programs of teacher education, both initial and life-long, in order to successfully promote intercultural values.*

Keywords: civiceducation, intercultural competence of teachers, multiculturalism, teaching content and the nature of society, intercultural education